

Στερέωση και αποκατάσταση
του Ναού
του Αγίου Νικολάου
στην Οχιά Μέσα Μάνης Νομού Λακωνίας

Consolidation and restoration
of the Church
of Aghios Nikolaos
at Ochia in Mesa Mani
Prefecture of Laconia

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS
5th Ephorate of Byzantine Antiquities

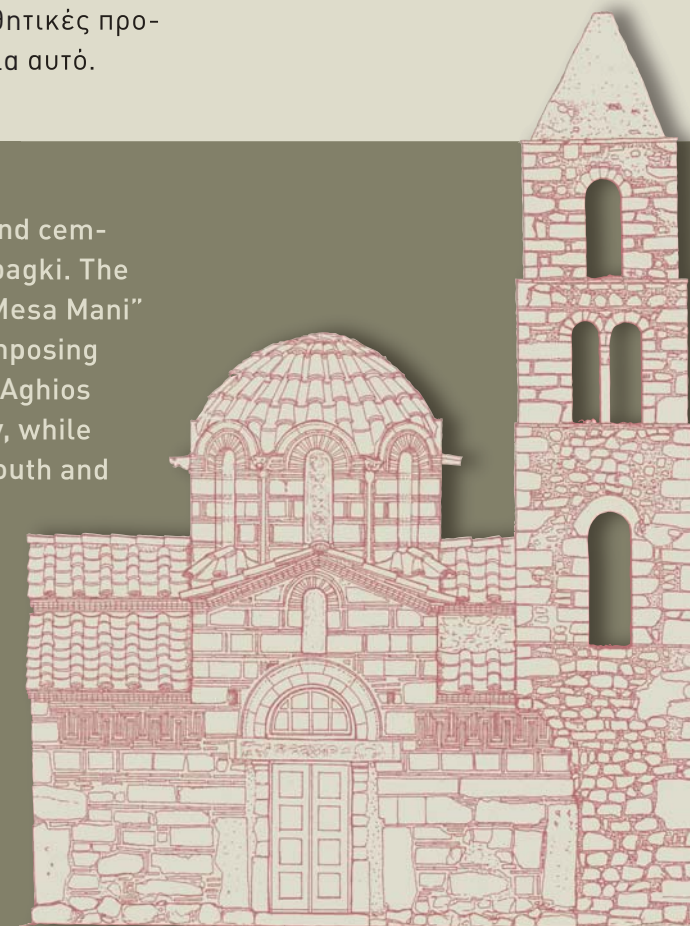

Άγιος
Νικόλαος
Οχιάς
Aghios
Nikolaos
Ochia

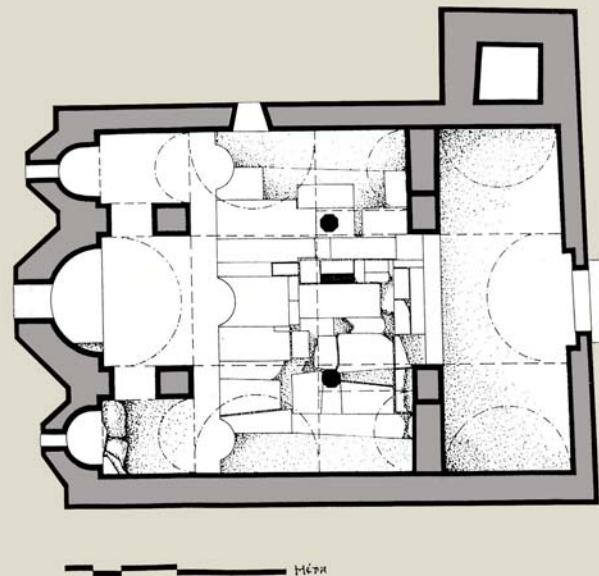

Ο Άγιος Νικόλαος αποτελεί τον ενοριακό και κοιμητηριακό ναό του οικισμού της Οχιάς στο Κατωπάγκι της αποσκιερής Μέσα Μάνης, τόπο τραχύ, λιτό και συνάμα επιβλητικό. Στους νεότερους χρόνους αποτέλεσε καθολικό μονής, με προσκτίσματα της οποίας θα μπορούσαν να ταυτιστούν τα ερειπωμένα κτίσματα στα νότια και δυτικά του. Η ποιότητα της δομής και των εξωτερικών επιφανειών, που αναβαθμίζει συνολικά το κτίσμα, μαρτυρεί την υψηλή στάθμη του συνεργείου που υλοποίησε το οικοδομικό πρόγραμμα και τις αισθητικές προτιμήσεις του άγνωστου χορηγού που δαπάνησε για αυτό.

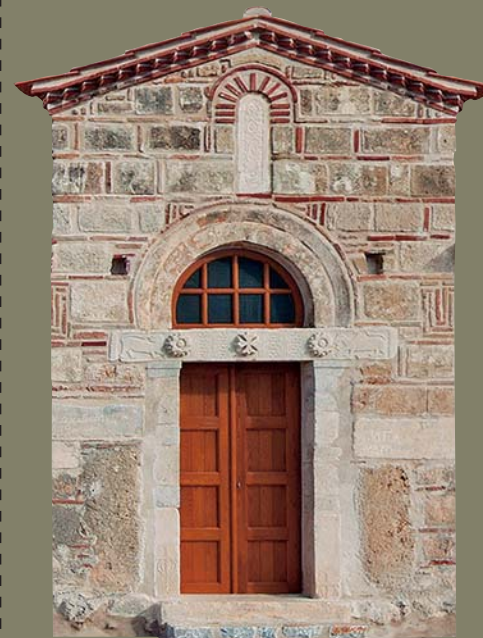
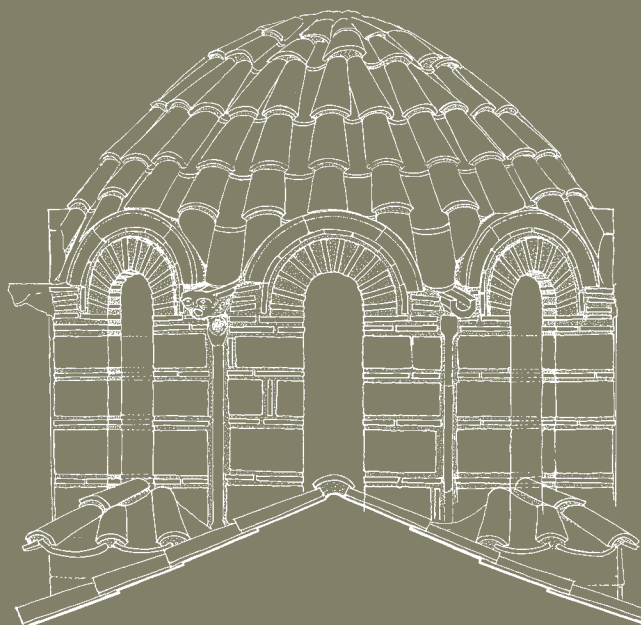
Aghios Nikolaos (Saint Nicholas) is the parish and cemetery church of the settlement of Ochia at Katopagki. The village of Ochia is situated in the “Aposkieri”, “Mesa Mani” (Inner Mani), a rough and austere but also an imposing place. During the modern period, the church of Aghios Nikolaos became the Catholikon of a monastery, while the surrounding, dilapidated buildings on the South and the West could be regarded as ruins of its original outbuildings. The quality of structure and its external surfaces, enhances the entire building confirming the skill level of the artisans and the aesthetic preferences of the unknown donor.

Ο ναός ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του δικι-
 όνιου τρουλαίου σταυροειδούς εγγεγραμμένου,
 με τρεις προεξέχουσες τρίπλευρες αψίδες ανα-
 τολικά και ισοπλατή νάρθηκα δυτικά. Είναι κτι-
 σμένος κατά το πλινθοπερίκλειστο σύστημα στα
 ανώτερα τμήματα, ενώ αμελέστερη τοιχοποιία
 εφαρμόζεται χαμηλότερα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον
 παρουσιάζει ο εξωτερικός διάκοσμος του ναού
 με ταινίες πλίνθινου μαιάνδρου στη δυτική όψη
 και ρομβοειδών πλακιδίων στις πλάγιες πλευ-
 ρές, που εξυπηρετεί πρωτίστως λειτουργικές
 ανάγκες, παράλληλα όμως οργανώνει τις όψεις,
 τονίζοντας την οριζόντια διάσταση. Στη διάρθρω-
 ση των όγκων δεσπόζει ο «αθηναϊκού τύπου»
 τρούλος, με τα ένθετα μαρμάρινα διακοσμημένα
 μέλη. Η σύνθετη μορφή του πεταλόμορφου ανα-
 κουφιστικού τόξου και το εντυπωσιακό μονολι-
 θικό ανώφλι της θύρας αναδεικνύουν την είσοδο
 ως αυτοδύναμο αρχιτεκτονικό σύνολο.

As far as its architecture is concerned, the
 church is a two-columned, domed, cross-in-
 square type, with three projecting three-sided
 apses on the East and a narthex of equal width
 on the West. The upper part of the walling
 follows the cloisonné, while masonry of lower
 quality is used at the lower part. Of particu-
 lar interest is the external decoration of the
 church, with brick meander friezes on the west
 side and bands of chequerboard ornaments on
 the side walls. This decoration meets primari-
 ly functional requirements, yet organizes each
 side and enhances the horizontal dimension
 of the church. In the articulation of the build-
 ing, the “Athenian style” dome dominates with
 its marble embedded members. The complex,
 horseshoe, relieving arch and the impressive
 monolithic lintel of the door, make the en-
 trance an autonomous architectural entity.

Η οικοδόμηση του ναού ανάγεται στα μέσα του 12ου αιώνα. Εντάσσεται σε μια σειρά συγγενών μορφολογικά μνημείων της Μέσα Μάνης που οικοδομούνται σύμφωνα με τους τρόπους της λεγόμενης «ελλαδικής σχολής», οι Άγιοι Θεόδωροι Βάμβakas και ο Ταξιάρχης Χαρούδας από το τελευταίο τέταρτο του 11ου αιώνα, η Αγία Βαρβάρα Ερήμου και οι Άγιοι Σέργιος και Βάκχος Κοίτας από το γ' τέταρτο του 12ου αιώνα. Σε νεότερους χρόνους προστίθεται στη νοτιοδυτική γωνία του ναού πολυώροφο κωδωνοστάσιο, με πυραμιδοειδή στέψη. Τυπολογικά, κατασκευαστικά και μορφολογικά ακολουθεί τη μανιάτικη παράδοση του 18ου και 19ου αιώνα, όπου αναγνωρίζονται ενετικές επιδράσεις.

The church was probably constructed in the mid-12th century. It belongs to a wider group of morphologically related monuments of the Inner Mani, constructed according to the so-called "Helladic School". This group includes the churches of Aghioi Theodoroi in Vamvaka and Taxiarches in Charouda, from the last quarter of the 11th century and Aghia Varvara in the village of Erimos and Aghioi Sergios and Vakhos in Kita, from the third quarter of the 12th century. The multi-storey belfry with the pyramidal crown on the southwest corner is a later addition. As far as its typology, structure and morphology are concerned, the belfry belongs to the traditional architecture of the 18th and the 19th century in Mani, combined with Venetian influences.

Οι εργασίες καθαίρεσης των επιχρισμάτων αποκάλυψαν στον νάρθηκα τις σχεδιαστικές και χρωματικές αξίες ενός υστεροβυζαντινού στρώματος (14ος αι.). Από τις ευάριθμες τοιχογραφίες που αποκαλύφθηκαν ενδιαφέρουσα είναι η παράσταση της βόρειας καμάρας που διερμνεύει με απλοποιημένα εκφραστικά μέσα τη διάσωση των τριών αθώων από τον άγιο Νικόλαο στα Μύρα της Λυκίας.

An underlying layer belonging to the late Byzantine Period (14th century A.D.), judging from its design and colours was revealed, after the removal of the coatings. Among the few murals that were revealed, of particular importance is the one on the north vault, representing Aghios Nikolaos of Myra in Lycia saving the three innocent men from death.

ΚΕΡΟΪΘΗ ΔΥΛΟΜΕΩ

Ο μεταβυζαντινός διάκοσμος συνδέεται με τη μετατροπή του ναού σε καθολικό μοναστηριού. Το εικονογραφικό πρόγραμμα εκτελεσμένο σύμφωνα με επιγραφική μαρτυρία από τον ιερομόναχο Θεοδόσιο στο έτος 1798, αν και αποσπασματικά σωζόμενο, φαίνεται να ακολουθεί τα καθιερωμένα. Στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας απεικονίζεται η Πλατυτέρα στον τύπο της Βλαχερνίτισσας και στο μέτωπο της αγίας Τράπεζας, σύμφωνα με τη διαδεδομένη στους μεταβυζαντινούς ναούς της Μάνης συνήθεια, έχει ζωγραφισθεί δικέφαλος αετός. Στην κόγχη της πρόθεσης αποδίδεται η Άκρα Ταπείνωση και χαμηλότερα, στο *Βραβείο* του ναού, αναγράφονται ονόματα μοναχών προς μνημόνευση. Ψηλά στον κυρίως ναό ιστορούνται ευαγγελικά επεισόδια και Οίκοι του Ακαθίστου Ύμνου που εξαίρουν την Ενανθρώπιση του Κυρίου, ενώ στα σφαιρικά τρίγωνα διακρίνονται εξίτηλες οι παραστάσεις των ευαγγελιστών. Στα εγγύτερα προς τον πιστό σημεία, παραινετικές σκηνές εμπνευσμένες από τη σχετική με τη Μέλλουσα Κρίση ευαγγελική διήγηση του Ματθαίου (25, 35-36), μαρτύρια και χοροί αγίων (μάρτυρες, ιεράρχες, έφιπποι άγιοι) υποδεικνύουν την πυκνή αφήγηση της αρχικής διακόσμησης. Ο συνδυασμός των εικαστικών κύκλων, η απλοϊκή διατύπωση των ιερών γεγονότων, οι σχηματοποιημένοι τρόποι και η διακοσμητικότητα εγγράφουν τις όψιμες τοιχογραφίες του ναού στη «λαϊκή» θρησκευτική ζωγραφική της Μάνης.

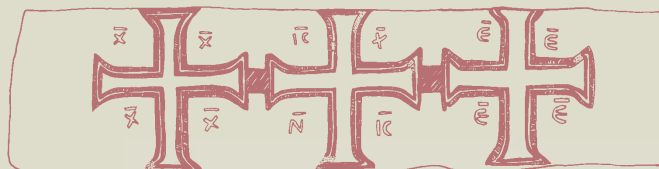
The post-Byzantine decoration is a proof that the church was also used as a Katholikon. The murals are the creation of the monk Theodosios in 1798, according to the inscription, and they seem to follow the usual lines of the post-Byzantine decoration, although fragmentarily preserved. Virgin Vlachernitissa is represented in the semi-dome of the apse and at the front of the Holy Altar a double-headed eagle is depicted, according to the post-Byzantine tradition in Mani. The conch of the Prothesis depicts Christ as the Man of Sorrows and at the lower part, at the *Vraveio* of the church, names of monks are being commemorated. At the upper part of the nave there is a depiction of the Gospel Episodes and the Oikoi of the Akathistos Hymn, highlighting the incarnation of God, while on the pendentives faded representations of the Evangelists can be detected. Closer to the worshippers, vivid scenes inspired by the narrative of Matthew (25, 35-36) concerning the Last Judgment as well as martyrdom scenes and groups of saints (martyrs, bishops, horseback riding saints) indicate the plurality of the original paintings. The combination of different iconographical cycles, the simple depiction of the holy scenes, the style and decoration classify the late murals of the church to the “folk”, religious, painting tradition of Mani.

Την αίσθηση πληρότητας που χαρακτηρίζει το μνημείο ενισχύουν τα μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη του (επιθήματα, ελκυστήρες, υπέρθυρο, διαφράγματα παραθύρων, κιονίσκοι και ολόγλυφες ζωόμορφες υδρορρόες τρούλου κ. ά.). Εκτελεσμένα σε ποικιλία τεχνικών και με πλούτο θεμάτων καταδεικνύουν τις δεξιότητες και την καλαισθησία των ντόπιων μαρμαράδων της εποχής. Ο μαρμάρινος στυλοβάτης του αρχικού τέμπλου του ναού αποκαλύφθηκε κατά τις εργασίες αποκατάστασης. Μαρμάρινη πλάκα ψευδοσαρκοφάγου, που χρονολογείται στα τέλη του 11ου ή στις αρχές του 12ου αιώνα, έχει εντοιχισθεί στη νότια πλευρά του κωδωνοστασίου, σπάνιο δείγμα ταφικού αναγλύφου από τη Βυζαντινή Μάνη.

The marble architectural elements of the church (impost blocks, ties, lintel, window lattices, colonettes and zoomorphic water spouts of the dome, etc) enhance its architectural style. Sculptured in a variety of techniques and themes, they demonstrate both the skills and the aesthetics of the local craftsmen. The marble stylobate of the original screen was revealed during the restoration. On the south side of the belfry, the built-in marble pseudo-sarcophagus slab, dated to the late 11th or early 12th century, consists a rare example of a funerary relief from the Byzantine Mani.

Το έργο «Στερέωση και αποκατάσταση του Ναού του Αγίου Νικολάου στην Οχιά Μέσα Μάνης Νομού Λακωνίας», προϋπολογισμού 487.150,00 ευρώ, εντάχθηκε στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Δυτικής Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιονίων Νήσων 2007-2013» (Άξονας Προτεραιότητας 08: «Αειφόρος Ανάπτυξη και Ποιότητα Ζωής Πελοποννήσου») και υλοποιήθηκε με αυτεπιστασία από την 5η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά το χρονικό διάστημα από 1.4.2011 έως 31.10.2014. Η αποκατάστα-

ση του μνημείου βασίστηκε στις μελέτες που εκπόνησαν οι αρχιτέκτονες μηχανικοί Μιχάλης Λεφαντζής και Ευθυμία Δελνικόλα, με δαπάνη του Εκπολιτιστικού και Εξωραϊστικού Συλλόγου Οχιατών Μάνης «Ο Άγιος Νικόλαος».

Στο πλαίσιο του έργου πραγματοποιήθηκαν οι ακόλουθες εργασίες:

- Απομακρύνθηκαν τα νεωτερικά και σαθρά κονιάματα και συμπληρώθηκαν με νέα. Συντηρήθηκαν τα αρχικά εξωτερικά κονιάματα. Εφαρμόστηκαν ενέματα στις τοιχοποιίες.

The project «Consolidation and restoration of the Church of Aghios Nikolaos at Ochia in Mesa Mani, Prefecture of Laconia», with an estimated budget of €487.150, 00 was included in the Regional Operational Program of Western Greece– Peloponnese– Ionian Islands 2007-2013 (Priority Axis 08: Sustainable Development and Quality of Life in Peloponnese) and was completed by the 5th Ephorate of Byzantine Antiquities between 1.4.2011 and 31.10.2014. The restoration of the monument

was based on the study conducted by the architects Michalis Lefantzis and Efthemia Delinikola, and the cost was covered by the Cultural Association of Ochia, Mani, named «Aghios Nikolaos»

The project included the following tasks:

- The loose mortar was removed and replaced. The original external mortar was restored. Grout injections were implemented to the masonry.

- Απομακρύνθηκαν οι υφιστάμενες λιθόπλακες επικάλυψης των στεγών του ναού και τα υλικά πλήρωσης των κενών της θολοδομίας, εξυγιάνθηκαν τα εξωρράχια των θόλων και τοποθετήθηκε νέα κεράμωση με κοίλα, χειροποίητα κεραμίδια, «βυζαντινού» τύπου, κατ' αναλογία αυτών που βρέθηκαν κατά χώραν.

- The existing schist slabs of the roof were removed, the extrados of the vaults were reorganized and new tiling was placed, using hollow, handmade tiles of «Byzantine» style, similar to the original ones, found in situ.

- Συμπληρώθηκε, συντηρήθηκε και αποκαταστάθηκε ο κεραμοπλαστικός διάκοσμος (οδοντωτές ταινίες, ρομβοειδή κεραμικά πλακίδια κ.λ.π.) και οι πωρόλιθοι των τοιχοποιιών.
- Αναδιατάχθηκαν, συγκολλήθηκαν και επανατοποθετήθηκαν τα σωζόμενα μαρμάρινα διαφράγματα των παραθύρων. Κατασκευάστηκαν νέα διαφράγματα από μάρμαρο, σε ανοίγματα όπου δεν σώζονταν τα αρχικά.
- Συντηρήθηκε και στερεώθηκε το εντοιχισμένο σκυφίο στη βορειοδυτική πλευρά του τυμπάνου του τρούλου και το γλυπτό υπέρθυρο στη δυτική όψη του ναού.

- The brickwork decoration (dentil rows, chequerboard ornament etc) and the porous, hewn stones of the masonry were supplemented, preserved and restored.
- The preserved marble window lattices were reorganized and repositioned whereas new ones were placed as well.
- The built-in glazed bowl, revealed at the north-western side of the drum of the dome and the sculpted lintel on the west side of the church were restored.

- Στερεώθηκαν οι υφιστάμενοι μαρμάρινοι ελκυστήρες και τοποθετήθηκαν νέοι, από ανοξείδωτο χάλυβα, για την ενίσχυση της στατικής επάρκειας του μνημείου.

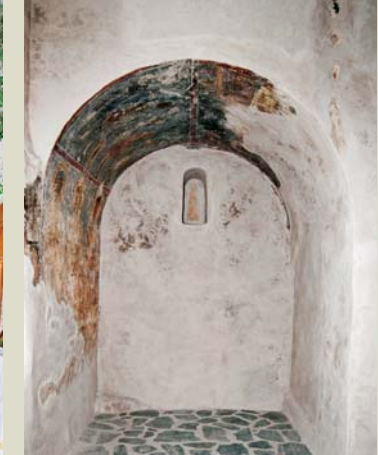
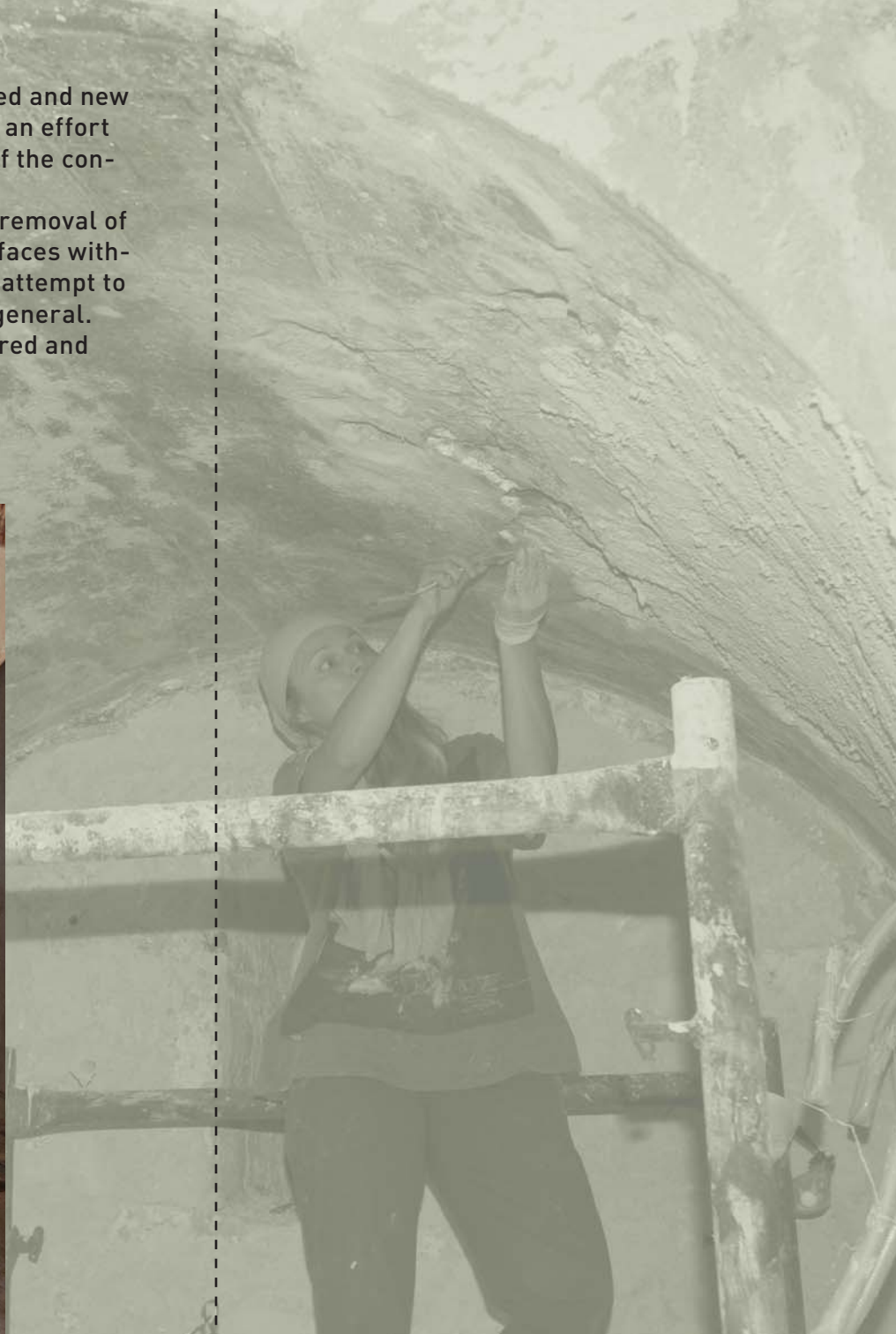
- Αποκαταστάθηκε και αναδείχθηκε ο τοιχογραφικός διάκοσμος που αποκαλύφθηκε μετά την καθαίρεση των κονιαμάτων και επιχρίστηκε το εσωτερικό κέλυφος του ναού στα τμήματα που δεν διασώζονται τοιχογραφίες, ώστε να αναδειχθεί στο σύνολο του ο εσωτερικός χώρος.

- Συντηρήθηκε και συμπληρώθηκε το δάπεδο του ναού.

- The existing marble ties were fixed and new stainless steel ones were placed in an effort to strengthen the static efficiency of the construction.

- The paintings, revealed after the removal of the mortar, were restored. The surfaces without frescoes, were plastered, in an attempt to enhance the interior decoration in general.

- The floor of the church was restored and supplemented.

- Αποκαταστάθηκε το κωδωνοστάσιο.
- Αποκαταστάθηκε ερειπωμένο λιθόκτιστο κτίσμα στα νοτιοδυτικά («Καλογερικό»).
- Αποκαταστάθηκε και διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος του ναού.
- Εγκαταστάθηκε αλεξικέραυνο, λόγω των ιδιαίτερων καιρικών συνθηκών της περιοχής, για την αντικεραυνική προστασία του μνημείου.

- The belfry was restored.
- A dilapidated stone building (the «Kalogeriko») was restored on the southwest of the church
- The surroundings of the church were restored.
- A lightning rod, functioning as a lightning protection system was placed due to the special climate conditions of the region.

Με τις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν αποκαταστάθηκε ένα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά Βυζαντινά μνημεία της Μάνης, με ιδιαίτερη σημασία για την εξέλιξη της ναοδομίας στην περιοχή, που η ποιότητα της αρχιτεκτονικής του προσεγγίζει τα σύγχρονα μεσοβυζαντινά νοτιοελλαδικά παραδείγματα. Ο Άγιος Νικόλαος θα αποδοθεί εκ νέου στους κατοίκους του οικισμού της Οχιάς και στο ευρύτερο κοινό, διατηρώντας τον λειτουργικό – λατρευτικό του χαρακτήρα, με ενισχυμένο παράλληλα τον ρόλο του ως μνημείο πολιτισμού.

This project led to the restoration of one of the most representative Byzantine monuments of Mani, particularly important for the development of church building in the region. The architectural quality of the church is equal

to Middle-Byzantine examples of Southern Greece. Aghios Nikolaos will open again both for the residents of Ochia and for the general public, constituting not only a place of worship but also an important cultural site.

Συντονισμός - εποπτεία

Ευαγγελία Πάντου, Αρχαιολόγος – Αν. Προϊσταμένη 5ης Ε.Β.Α.

Σχεδιασμός – Οργάνωση έργου: Αμαλία Ανδρουλιδάκη, Προϊσταμένη Υ.ΝΕ.Μ.Τ.Ε.Π.

Ομάδα επίβλεψης

Αμαλία Ανδρουλιδάκη, δρ., αρχιτέκτονας μηχανικός

Λυγερή Νικολακάκη, αρχαιολόγος

Παναγιώτης Περδικούλιας, αρχαιολόγος

Αγγελική Μέξια, δρ., αρχαιολόγος

Κωνσταντίνα Ντουβή, αρχιτέκτονας μηχανικός

Προσωπικό έργου

Θωμάς Ηλιόπουλος, πολιτικός μηχανικός, Νίκος Μιχαλόπουλος, εργατοτεχνίτης 5ης Ε.Β.Α.

Ειδικευμένοι εργάτες: Πέτρος Γαργαλάκος, Πέτρος Κατσάκος, Ελένη Ντόκου,

Δημήτριος Παντελεάκος, Μάριος Φωτάς.

Συντηρητές αρχαιοτήτων & έργων τέχνης: Αικατερίνη Γαλάνη, Μαρία Μακρή,

Στέλιος Μπαρμπουλέτος (καθαίρεση επιχρισμάτων και πρώτες στερεωτικές εργασίες)

Συντήρηση τοιχογραφιών: Θεοφιλάκος Π. & Γεωργιάδης Γ. Ο.Ε.

Προσωπικό 5ης Ε.Β.Α. που συνέβαλε

Εργατοτεχνίτες: Παναγιώτης Βασιλάκος, Πέτρος Γιαννόπουλος, Παναγιώτης Ζορμπάς,

Νίκος Μαζαράκος, Παναγιώτης Μαρκόπουλος, Δημήτριος Σακελλαρόπουλος,

Γρηγόρης Τσουλάκος, Παναγιώτης Χίος.

Συντηρητές αρχαιοτήτων & έργων τέχνης: Νίκος Γιάννης, Παναγιώτης Αγαθίας

Αρχιτέκτων μηχανικός: Ευαγγελία Μαρούλη

Φωτογράφος: Θάλεια Ρήγου

Λογιστική διαχείριση: Σαράντος Βασιλάκης, Νίκος Παπαστράτακος, Ανδρέας Δρίκος,

Παρασκευή Βαλάσση, Γεωργία Ηλιοπούλου

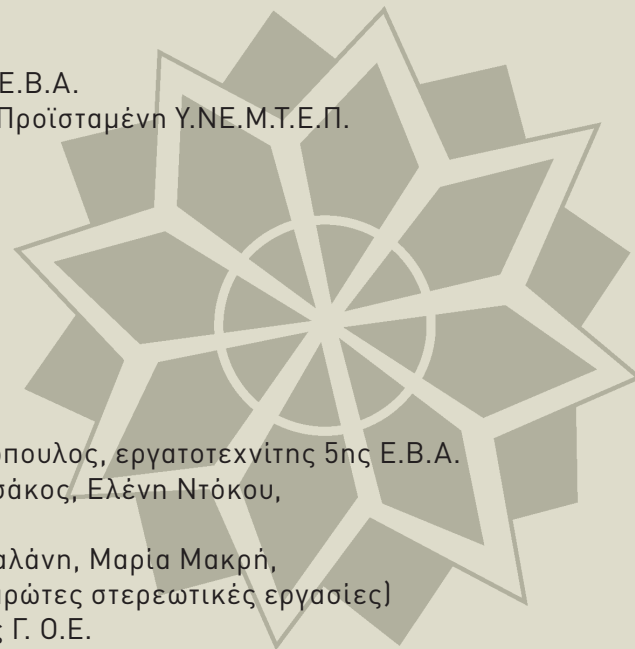
Φωτογραφίες: Αρχείο 5ης Ε.Β.Α.

Σχέδια: Αρχείο 5ης Ε.Β.Α. (Ευθυμία Δελνικόλα - Μιχάλης Λεφαντζής: αρχιτεκτονική μελέτη, Ελένη Ντόκου: αποτύπωση γλυπτού διακόσμου)

Υπόλογος έργου: Ευαγγελία Πάντου, Αρχαιολόγος – Αν. Προϊσταμένη 5ης Ε.Β.Α.

Κείμενα - επιμέλεια φυλλαδίου: Ευαγγελία Πάντου, Αγγελική Μέξια, Παναγιώτης Περδικούλιας, Ευαγγελία Μαρούλη

Σχεδιασμός - Παραγωγή φυλλαδίου: MRV Productions

Coordination – Superintendence

Evangelia Pantou, Archaeologist – 5th E.B.A, Deputy Director

Project Management: Amalia Androulidaki, Director in the Directorate of Protection and Restoration of Modern and Contemporary Monuments of Peloponnese

Scientific research – Supervision group

Dr Amalia Androulidaki, architect

Lygeri Nikolakaki, archaeologist

Panagiotis Perdikoulis, archaeologist

Dr Angeliki Mexia, archaeologist

Konstantina Douvi, architect

Project's Staff

Thomas Iliopoulos, civil engineer, Nikos Michalopoulos, craftsman, 5th E.B.A.

Workers - craftsmen: Petros Gargalakos, Petros Katsakos, Eleni Dokou, Dimitrios Panteleakos, Marios Fotas

Conservators of artworks and antiquities: Aikaterini Galani, Maria Makri, Stelios Barbouletos (plaster removal and primary consolidation work)

Frescoes' restoration: P. Theofilakos & G. Georgiadis corp.

Contributing 5th E.B.A. personnel

Craftsmen: Panagiotis Vasilakos, Petros Yannopoulos, Panagiotis Zorbas, Nikos Mazarakos, Panagiotis Markopoulos, Dimitris Sakellaropoulos, Grigoris Tsoulakos, Panagiotis Chios

Conservators of artworks and antiquities: Nikos Giannes, Panagiotis Agathias

Architect: Evangelia Marouli

Photographer: Thalia Rigou

Financial Management: Sarantos Vasilakis, Nikos Papastratakos, Andreas Drikos, Paraskevi Valassi, Georgia Iliopoulou

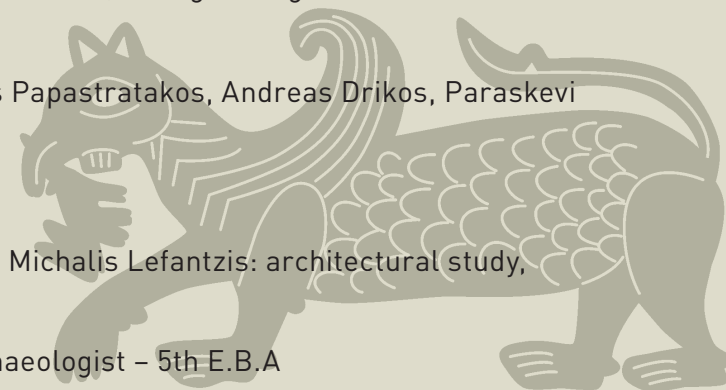
Photos: 5th E.B.A. Archives

Plans: 5th E.B.A. Archives, (Efthemia Delinikola - Michalis Lefantzis: architectural study, Eleni Dokou: drawings of sculptural decoration)

Project Superintendence: Evangelia Pantou, Archaeologist – 5th E.B.A

Text - Editing: Evangelia Pantou, Angeliki Mexia, Panagiotis Perdikoulis, Evangelia Marouli

Booklet Design and production: MRV Productions

© 2014 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
5η ΕΦΟΡΕΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
Αγνισιλάου 59, 23100 Σπάρτη
τηλ.: 27310 25363, 27310 28503
fax: 27310 25363, email: 5eba@culture.gr

© 2014 MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS
5th EPHORATE OF BYZANTINE ANTIQUITIES
59, Aghisilaou Street, GR-23100 SPARTI
tel: +30 27310 25363, +30 27310 28503
fax: +30 27310 25363, email: 5eba@culture.gr

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση,
αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του κειμένου,
των φωτογραφιών και των σχεδίων του εντύπου
χωρίς έγγραφη άδεια από την αρμόδια Υπηρεσία.
ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΝΤΥΠΟ ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

No part of this publication may be reproduced
or transmitted in any form or by any means,
electronic or mechanical, recording or any information
storage and retrieval system, without written permission.
THE PRESENT PUBLICATION IS DISTRIBUTED FREE OF CHARGE

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο
Περιφερειακής Ανάπτυξης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Co-financed by Greece and the European Union